

‘Erholsam’ en ‘erbaulich’ - over de bergervaringen in Zwitserland

Sommige mensen rusten na een drukke werkperiode het beste uit door te wandelen in de bergen. Maar is het terecht om daar dan bovendien religieuze ervaringen van te verwachten?

Tijdens de zondagmorgendienst van de Evangelisch-reformierte Kirchengemeinde van een klein Zwitsers dorpje, preekte de dominee over de tekst ‘Gij zijt het zout der aarde’ (Matth. 5:13). In zijn uitleg noemde hij - niet helemaal verrassend in het land van de grote Reformatoren - Zwingli als voorbeeld van iemand die *zout* was geweest voor zijn medemensen. Die had wel in het bijzonder het vermogen om de geest van andere mensen te doordringen en te verbeteren.

Maar ook de actualiteit kwam aan bod: de recente uitspraken van paus Benedictus over de protestantse kerk zaten hem dwars: “Dat wij tweederangs christenen zijn (“Protestantse kerken zijn hooguit geloofsgemeenschappen maar geen kerken”), nu vooruit daar kunnen we mee leven, maar hebben ze daar in Rome warempel geen belangrijker dingen te doen? Odracht voor ons is het toch om het zout der aarde te zijn? Want dan is er pas werkelijk sprake van vooruitgang.”

Na deze ernstige uiteenzetting verliep het einde van de dienst meer ontspannen en richtte hij zich nog even apart tot de buitenlandse gasten. Hij wenste ons een paar ontspannende dagen (*erholsame Tage*) toe met zo mogelijk verheffende ervaringen (*erbauliche Erfahrungen*).

Bij het horen van zulke ouderwetse woorden, weet je eigenlijk niet wat je daar mee moet beginnen. In ieder geval bleven deze woorden de hele vakantie door mijn hoofd spelen. In de ontzagwekkende natuur van de bergen zijn er natuurlijk genoeg elementen die verwondering oproepen. Maar zijn dat dan *stichtelijke ervaringen*?

De filosoof Schopenhauer sprak over de ervaring in het gebergte als een *overschrijdende ervaring*: een ervaring die je doet beseffen dat er méér is dan alleen het waarneembare. Schopenhauer noemde zulke momenten *het betere bewustzijn*. Helaas heeft hem dat toch niet dichterbij God gebracht, want de mens voelt zich in zijn filosofie overgeleverd aan blinde krachten en de hemel blijft leeg. Een bergervaring hoeft dus niet noodzakelijk te leiden tot een religieuze ervaring.

Eerder hadden ten tijde van de Verlichting filosofen als Denis Diderot en David Hume in de beroemde Parijse salon van baron Paul-Henri Thiry d’Holbach (1723-1789) reeds beklemtoond, dat de wereld slechts bestaat uit talloze atomen die op een oneindig complexe

wijze met elkaar gerelateerd zijn. Daarbuiten en daarboven bestaat niets. Geen inherente zin, geen hoger doel in het leven dan het overleven zelf. Geen leven na de dood, geen God. Volgens Holbach moet de natuur dan ook niet gezien worden als een moreel universum, maar als een blind mechanisme. De wereld kan het beste begrepen worden als materie en beweging, beheerst door noodzakelijkheid en oorzakelijke verbanden (zie: Philipp Blom, 2011). Het zal duidelijk zijn, dat dit denken onverenigbaar is met het zoeken naar goddelijke openbaring. Van een bergervaring moet dan zeker niets méér verwacht worden dan een wandeling in de natuur.

Hoe tegengesteld is de metafysische zienswijze. Zo kan een bergwandeling soms inderdaad iets hebben van een ‘overschrijdende ervaring’. In de stilte van het hooggebergte ervaart menigeen dan iets van Gods nabijheid. Daarbij hoeft het zeker niet altijd te gaan om het reusachtige van die indrukwekkende natuur. Een klein bloeiend plantje dat dapper zijn weg zoekt in een kale rotswand, roept verwondering en vertedering op. En een reetje dat onbevangen zijn dorst lest bij een beek, roept het beeld op van een andere wereld. Genoeg om je telkens weer opnieuw over te verwonderen. Door alle indrukken kan zo’n bergwandeling ook voor de kinderen een onvergetelijke ervaring worden. Volgens de grote theoloog en pedagoog Friedrich Schleiermacher ontstaat het godsbesef vaak op zulke momenten en is het voor het godsdienstonderwijs belangrijk om aan te knopen bij dit soort ervaringen. Daarmee pleitte hij niet voor een natuurgodsdienst, maar accentueerde hij het belang van religieuze en ethische ervaringen voor het christelijke geloof. In het primaire godsdienstonderwijs is het, volgens Schleiermacher, dan de kunst om die eigen ervaringen te verbinden met de verhalen uit de Bijbelse geschiedenis.

Minder verheffend was een paar dagen later een hevige hagelbui met hagelstenen zo groot als eieren. Verwoestend voor alle bloemen en op sommige plaatsen was bijna geen ruit meer heel. De meedogenloze kant van de natuur die helaas ook bestaat. Goed is het dan om te beseffen dat de goddelijke openbaring niet vereenzelvigd moet worden met de natuur. Want door het Woord van God – zo beklemtoonde Karl Barth – weten we dat we op weg zijn van het *rijk van de natuur* naar het *rijk van de genade* dat met de natuur in strijd is, want die is vaak genadeloos. En dat is een hoopvolle gedachte.

Ondanks de aanvankelijke scepsis kwam zo het *Erbauliche* dus toch zo nu en dan aan de orde en het *Erholsame* eveneens want het wandelen in de bergen is bovenal een plezierige en ontspannende bezigheid.

Daan Thoomes.

Literatuur:

Blom, Ph. (2011). *Böse Philosophen. Ein Salon in Paris und das vergessene Erbe der Aufklärung*. München: Carl Hanser Verlag (WBG Lizenzausgabe), pp. 14 en 207-209.

Boer, D. (2002). *Een heel andere God. Het levenswerk van Karl Barth (1886-1968)*. Gorinchem: Narratio

Safranski, R. (2002). *Arthur Schopenhauer. De woelige jaren van de filosofie*. Baarn: Tirion

Schleiermacher, Fr. (2000). *Texte zur Pädagogik*. Kommentierte Studienausgabe. Band 1. Hrsg. von M. Winkler und J. Brachmann. Frankfurt am Main: Suhrkamp

Thoomes, D.Th. Godsdienstige vorming bij Schleiermacher. In: *Theologisch Debat*, 5de jaargang, maart 2008, pp. 45-51, fulltext: <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/218757>

Illustraties:

De Kander in het Gasterntal, Kandersteg, Zwitserland (foto D.Th.)

Balmhorn-Altels, Frutigen, Tellenburg, Zwitserland (3698/3629 m)

Gepubliceerd in: *Centraal Weekblad, kerkelijk opinieblad*, jrg. 55, nr. 35, 31 augustus 2007, p. 9.

Website: *Pedagogiek in verscheidenheid* (www.daanthoomes.nl)

(Laatst gewijzigd op: 3 oktober 2018).

